

Ювілеї

Ганна СОКІЛ,
Василь СОКІЛ

ЖИТТЯ І ПРАЦЯ НА УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

**Hanna SOKIL, Vasyl SOKIL. Life and Labour for
Affirmation of Ukrainian Nation.**

*А що таке життя? Чи те, що переждалось?
Чи все-таки життя – це те, що відбулось?
Ліна Костенко*

Григорій Дем'ян належить до тих, хто ніколи не очікував на сприятливі умови для своєї праці. Навіть у важкі застійливі радянські часи він фахово навчав та уміло виховував молодь в душі українського патріотизму. Його життєвим кредо стали слова: кожної днини, кожної хвилини працювати для утвердження своєї нації. І це не просто слова – це суть його життя. Вони залишаються до сьогодні орієнтиром у науковій та громадсько-політичній діяльності Дем'яна-науковця, Дем'яна-патріота і Дем'яна-громадянина, незважаючи на те, що вже вісімдесята весна у нього за плечима.

Григорій Дем'ян народився 2 червня 1929 р. в с. Грабовець Сколівського р-ну Львівської обл. біля підніжжя славної гори Маківки – тієї Маківки, де в 1915 р. відбувся переможний бій Українських Січових Стрільців над переважаючими російськими силами. Мабуть, цей мальовничий куточок бойківського краю, овіяний стрілецькою та повстанською славою, вплинув на формування його активної життєвої позиції. Г.Дем'ян любить згадувати незабутні зустрічі з талановитим політвиховником Української Повстанської Армії "Чорнявим", який помітив у цьому юнакові Божу іскру, талант майбутнього науковця, котрий зможе донести у своїх працях до прийдешніх по-

колінь ідею великого змагу за волю України. Бойовий дух Маківки ніколи не згасав у Григорія Дем'яна. Він надає йому снаги й енергії, яку переплавляє у багаточисленні статті, нариси, збірники, монографії, створюючи таким чином свій величний духовний пам'ятник для України.

Г.Дем'ян навчався у місцевій школі, а далі здобував фах педагога у Стрийському училищі, Львівському державному (нині національному) університеті ім. Івана Франка, в аспірантурі Ужгородського державного університету. На жаль, з політичних мотивів йому так і не вдалося у важкі 1970-ті рр. захистити кандидатської дисертації, тому сповна віддався педагогічній праці.

Коли йому ледь виповнилося шістнадцять років, почав учителювати в початкових класах у рідному селі. Трохи згодом йому доручили обов'язки завідувача Головецько-Пшанецької (1948-1950) та Грабовецької (1950) початкових шкіл, директора Плав'є-Бринівської семирічки (1956-1958), інспектора Славського районного відділу народної освіти. Понад півтора десятка років Г.Дем'ян присвятив викладанню у Славській середній школі свого улюбленого предмета – історії. Його ак-

тивна національна позиція виразно проявлялася не тільки в класно-урочній системі, а й у поза-шкільній роботі – гуртковій, краєзнавчій, туристській. Де тільки міг, виховував в учнів любов до рідного, вчив шанувати й примножувати все найкраще.

Не випадково, мабуть, одні з перших публікацій Григорія Васильовича стосуються туристсько-краєзнавчої роботи – його хвилює стан розгортання краєзнавчої роботи в школах Славського р-ну, він пропонує невідкладні заходи для вирішення цих питань, організовує семінари-практикуми з туризму і краєзнавства, виступає ініціатором докорінної перебудови навчально-виховної роботи, оздоровлення дітей тощо. Під керівництвом цього прекрасного педагога пролягають маршрути юних краєзнавців по Шевченківських місцях, мандрівки Франковими шляхами, Лесиними стежками. Іншою формою пізнання свого краю, яку активно впроваджував у педагогічну практику Г.Дем'ян, були зустрічі з відомими людьми. За роки своєї праці в школі він зорганізував для учнів низку зустрічей з улюбленими композиторами, письменниками, художниками – Мирославом Скориком, Іриною Вільде, Романом Іваничуком, Віктором Романюком, Андрієм Німенком, Григорієм Смольським та багатьма іншими.

Широкої популярності серед учнів Славської школи набули різні позакласні види робіт, особливо історико-краєзнавче товариство, яке організував Григорій Васильович. Тут старшокласники мали змогу долучитися не лише до історії й краєзнавства, а й дізнатися багато цікавого з культури, мистецтва, музики, відкрити для себе таємниці літературної творчості. Ми вчилися слухати музику, споглядати й розуміти картини українських художників, аналізувати поезію й прозу, самі пробували писати... Особливо успішно діяла секція фольклору та етнографії. Майже кожен член цього товариства мав нагоду відчути себе фольклористом, бо всі ми записували пісні, народні казки насамперед від своїх рідних бабусь і матерів.

Між різними заходами, що їх влаштовувало це об'єднання, відбувалися регулярні виставки літератури про Бойківщину та її визначних діячів: Івана Вагилевича, Івана Франка, Василя

Верховинця, Миколу Ільницького, Романа Кирчіва, Василя Гренджу-Донського, Михайла Гуця. Значна увага приділялася і тим діячам науки та культури, які досліджували цей етнографічний регіон – Миколі Устияновичу, Володимирові Гнатюку, Осипові Роздольському, Федорові Вовку. Приміщення, в яких проходили заняття та виставки, завжди були переповнені слухачами й глядачами. Однак невдовзі така активність учнів-відвідувачів почала викликати "інтерес" партійної верхівки.

Відтак 1974 рік став для Г.Дем'яна надзвичайно важким: його звільнили з роботи зі Славської середньої школи за політичні переконання. На Сколівщині він став персоною "non grata". З того часу почався "буковинський" період життя – учителем історії Веренчанської середньої школи, який тривав до 1989 р. І там йому вдавалося ширити слово про видатних людей науки й рідної культури – Івана Франка, Івана Вагилевича, Юрія Федьковича, Сидора Воробкевича, Ольгу Кобилянську, Євгенію Ярошинську, Дмитра Макогона, Ірину Вільде, Євгенію Бохенську¹.

І де б не працював Г.Дем'ян, всюди мав велику прихильність від своїх учнів, котрих спрямовував до серйозної науково-пошукової роботи. Сьогодні можна ствердно говорити про школу Григорія Дем'яна, адже його учні – доктори й кандидати наук – відомі в Україні й поза її межами, скажімо, Степан Павлюк – доктор історичних наук, професор, академік Національної академії наук, Сидір Кіраль – доктор філологічних наук, професор, Михайло Глушко – доктор історичних наук, професор, Василь Сокіл – доктор філологічних наук, професор, Ганна Сокіл – кандидат філологічних наук, доцент, Василь Костик – кандидат філологічних наук, доцент, Стефанія Гвоздевич – науковий співробітник Інституту народознавства НАН України, поети Володимир Матіїв, Ярослав Сачко. І цей список можна продовжувати. Усіх його учнів об'єднує визначальна риса, яку прищепив їм Г.Дем'ян, – патріотизм.

Але чи не найбільше присвятив своє життя Г.Дем'ян ще одній важливій справі – науці, на-

¹ Див ширше: Глушко М. "Для України жий!" (До 70-річчя з дня народження Григорія Дем'яна) // Народознавчі Зошити. – 1999. – № 3. – С. 273-290.

віль тоді, коли суміщав її з працею на педагогічній ниві. Він мріяв про особисте здобуття наукового ступеня і лише в 1989 р. зміг у Львові успішно захистити кандидатську дисертацію “Суспільно-політична і науково-історична діяльність І.М.Вагилевича”.

Наукова діяльність Г.Дем'яна надзвичайно різноманітна – це історія й етнографія, краєзнавство й освіта, літературознавство й мистецтвознавство, фольклористика та низка інших ділянок. Саме цій останній віддано чи не найбільшу частину життя. Результати вражаючі – тисячі записаних народних пісень, сотні казок, легенд, переказів тощо. Географія фольклорних зібрань Г.Дем'яна надзвичайно різноманітна, зокрема, Сколівщина, Дрогобиччина, Стрийщина, Турківщина, Старосамбірщина, Самбірщина, Яворівщина, Жовківщина (Львівська обл.). Записи походять також із Закарпаття, Івано-Франківщини, Чернівецьчини, Тернопільщини, Вінниччини. 1987 р. побував на Кубані, де фіксував український фольклор, відвідавши станиці Варениківка, Троїцька, Київська, Новоукраїнка Кримського району. Він записував усну словесність і на Далекому Сході (Зеленому Клині) в Приморському, Хабаровському краях та Амурській області (1990). З фольклористичною метою їздив Г.Дем'ян у складі експедиції Інституту народознавства НАН України до Словаччини, де зібрав понад двісті п'ятдесят пісенних зразків від українців, що проживають на цих теренах. Важко, звичайно, навіть перелічити регіони, де б не пройшов цей обдарований збирач з магнітофоном. А його респонденти – не тільки місцеві жителі, до нього приїзять, щоб передати цінну інформацію з Аргентини, Бразилії, Бельгії, Канади, США та інших країн світу². І зараз Г.Дем'ян не розлучається з диктофоном. Як тільки отримає повідомлення про цікавого інформатора, негайно їде до нього, аби зафіксувати й зберегти фольклорні надбання для прийдешніх поколінь. Ще в 1989 р. за цю титанічну працю його було відзначено народознавчою премією ім. П.Чубинського.

²Див. ширше: Сокіл В., Сокіл Г. Талант, освіченість і подвижницька праця дослідника народнопоетичних багатств України (Штрихи до портрета Григорія Дем'яна з нагоди його 70-річчя) // Народна Творчість та Етнографія. – 1999. – № 4. – С. 109-113.

Надзвичайно великий рукописний доробок Григорія Дем'яна. Він складається з автографів розшифрованих фольклорних творів, етнографічних, мистецтвознавчих, лінгвістичних матеріалів, багатющої епістолярії, що становить одне з найважливіших джерел для вивчення життя і творчої діяльності дослідника. Основна частина цих матеріалів знаходиться в його домашньому архіві. Прикметно, що фольклорно-етнографічні, лінгвістичні записи, зроблені під час експедицій, Г.Дем'ян ретельно передруковував на машинці в кількох екземплярах і передавав різним інституціям на зберігання – Львівському обласному товариству охорони пам'яток історії та культури, Інституту народознавства та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України ім. М. Рильського. Найповніше представлені ці матеріали в особистому архівному фонді відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В.Стефаніка. Сюди передані “Бойківське кушнірство на Сколівщині”, “Село Івана Франка Дрогобицького району Львівської області. Мікротопонімічний опис”, “Транспортні засоби і дороги в Українських Карпатах”, “Пасічництво. Фольклорні та етнографічні матеріали”, “Веселка у народних назвах і повір'ях” та інші. У цьому фонді є також окремі регіональні (“Народні пісні з Бойківщини”), а також тематичні зібрання фольклорних джерел (“Опришки в усній народній творчості бойків та буковинців”, “Ономастологічні легенди та перекази бойків та гуцулів”, “Повстанські пісні з Лемківщини” тощо). За приблизними підрахунками поданих тут на зберігання матеріалів налічується понад 10 тис. аркушів³.

Найбільшу групу рукописних надбань Г.Дем'яна складають фольклорні джерела, зафіксовані в 1977-83 рр. Чималий інтерес представляє серія “Бойківщина”. Скажімо, у першому томі поміщено тексти народних пісень, зібраних у червні - серпні 1977 р. у Верхній Рожанці, Волосянці, Головецькому, Либохорі, Нижній Рожанці, Славському, Тухлі, Тухольці, Хащовані, Хітарі, Ялинкуватому Сколівського р-ну та Красному Турківського р-ну Львівської обл. Аналіз жанрово-

³Львівська наукова бібліотека НАН України ім. В.Стефаніка. – Від. рукоп. – Ф. 207.

тематичного складу пісень показує, що тут представлено переважну частину фольклорного фонду, починаючи від обрядових пісень і завершуючи необрядовими та коломийками (400 номерів). Наприкінці долучені мелодії, які транскрибував М.Мишанич⁴.

Влітку 1979 р. Григорій Дем'ян разом зі своїми учнями (Михайло Глушко, Стефанія Швед, Ганна Сокіл, Василь Сокіл) провели експедицію в зону будівництва водосховища на річці Стрий – сс. Довге, Новий Кропивник та Рибник Дрогобицького р-ну Львівської обл. Там зібрано близько 700 народних пісень. Третій том “Бойківщини” займають записи Г.Дем'яна (378 номерів). Це колядки і щедрівки, гаївки, унікальні пастуші обрядові пісні (ладкання для корів), обжинкові, весільні, а також похоронні пісні.

У рукописну серію “Бойківщина” потрапило чимало й етнографічних матеріалів. На увагу заслуговує тема, пов'язана з будівництвом. Збирач зафіксував цікаві розповіді про будівельників, а також про технологію будівництва стін, фундаменту, внутрішнього планування будинку, облаштування загорожі⁵. Не менш цікаві описи про сплав лісу, нафтопромисли, кожухарство⁶ тощо.

В контексті наукової діяльності Г.Дем'яна необхідно звернути увагу і на його зацікавлення топонімією, передусім мікротопонімією. Матеріали, які він зібрав, свідчать про їхню практичну і теоретичну цінність для ономастичної науки. Г.Дем'ян детально обстежив низку українських сіл. Деякі з цих джерел віддруковані на машинці і зберігаються в державних архівосховищах, як, скажімо, зі Сколівського р-ну – Волосянки, Хащовані, Ялинкуватого, Опорця, Лавочного, а також Дрогобицького р-ну – Довгого, Рибника, Кропивника⁷. Інші знаходяться в рукописному вигляді – із с. Яблунька, Гута Богородчанського

⁴ Народні пісні з Бойківщини / Записав Г.Дем'ян, нотация мелодій М.Мишанича.– Львів, 1979: Бойківщина.– Т. 1.– 520 арк. (Аналогічний примірник зберігається в домашньому архіві збирача).

⁵ Бойківщина / Записи Г.Дем'яна.– Львів, 1981.– Т. 7.– Арк. 90-144.

⁶ Там само.– Арк. 146-253.

⁷ Бойківщина.– 1986.– Т. 6 // Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ ім. М.Рильського.– Ф. 14-5.– Од. зб. 466.– Арк. 143-322.

р-ну Івано-Франківської обл.⁸. Особливо цікавився Г.Дем'ян назвами дрібних об'єктів. Так, у поле зору дослідника увійшли найменування, пов'язані з гідрорельєфом – річки, потоки, притоки, криниці, водоспади. Кількісно більшою є група об'єктів, що стосується місцевого рельєфу – гори, верхи, перевали, пасовища, яри, балки, орні поля і т. д. Характерно, що Г.Дем'ян акцентував мікротопоніми, вказував, де потрібно, на форми непрямих відмінків (Черенина – Черенини), а також наводив паралельні найменування (Попівщина – Лан). Це благодатний матеріал для лінгвістів, фольклористів, істориків, географів, краєзнавців. Зазначимо, що учений щедро ділиться своїми записами з молодими науковцями. Частина їх стала предметом ономастичного дослідження Наталії Сокіл “Мікротопонімія Сколівщини”⁹.

Та найчисельніша частина, передусім фольклорних надбань Дем'яна, знаходиться у фонозаписах на магнітних стрічках. Їх зараз стає все важче відтворити, оскільки немає належного технічного забезпечення, до того ж, внаслідок тривалого часу вони втрачають свою якість. З огляду на те в Інституті народознавства проводиться перезапис на сучасні носії – диски (CD, DVD). На сьогодні перезаписано понад 100 магнітних стрічок фольклорного матеріалу в основному з Бойківщини. Кожна стрічка має відповідний файл. Наприклад: GD-Vojk-b 15, де GD означає Григорій Дем'ян, Бойківщина, бобіна 15. Далі вказується час звучання (39' 15), носій (CD + копія), звідки походять ці записи і коли здійснені (Пшанець, Грабовець, Славське, 10-11.07.1977)¹⁰. Таким чином, стало можливим зберегти унікальні автентичні записи Г.Дем'яна (текст, мелодія, голос) для майбутніх поколінь.

Лише незначна кількість з фольклорних фондів Григорія Дем'яна опублікована. Спочатку найбільше пощастило епічним жанрам, передусім баладам. Майже третину збірника “З гір Карпатських”¹¹ становлять його записи поетичних творів

⁸ Домашній архів Г.Дем'яна.

⁹ Сокіл Н. Мікротопонімія Сколівщини.– Львів, 2008.– С. 206.

¹⁰ Усі ці матеріали знаходяться у фоноархіві Г.Дем'яна в Інституті народознавства НАН України.

¹¹ З гір Карпатських: Українські народні пісні-балади /

про кохання та дошлюбні взаємини, про родинне та суспільно-історичне життя. Згодом деякі публікувалися в багатотомному академічному збіранні – “Балади: Кохання та дошлюбні взаємини”¹² і “Балади: Родинно-побутові стосунки”¹³.

Як професійного історика Г.Дем’яна цікавив народний погляд на відомі події, видатних осіб. У поле зору потрапила досить колоритна опришківська тематика, яка щедро представлена в регіональній антології “Ходили опришки”¹⁴, а також про події 1940-их рр. у спогадах очевидців (“Народні оповідання”)¹⁵. Крім творів історичного характеру, є у фольклорному доробку Г.Дем’яна багато топонімічної прози, яка побачила світ у збірниках “Легенди та перекази”¹⁶, “Євшан-зілля”¹⁷, “Лицарі волі”¹⁸, “Змієві вали”¹⁹, “Писана керниця”²⁰, “Історичні перекази українців”²¹.

Окремо треба виділити у фольклорних зацікавленнях збирача дитячу тематику. Звісна річ, вона не могла пройти повз його увагу, оскільки тривалий час працював з дітьми і для дітей. Зі значного масиву опубліковано мізерну частину у різних збірках – “Дитячий фольклор: Колискові

пісні та забавлянки”²², “Дитячі пісні та речитативи”²³, “Літала сорока по зеленім гаю: Дитячі та молодіжні українські народні ігри”²⁴ та ін.

Не пропускає Г.Дем’ян можливості помістити уснопоетичні матеріали в різних періодичних виданнях, скажімо, в “Народній творчості та етнографії”, “Визвольному шляху”, “Волі і Батьківщині”, “Державності”, “Шляху перемоги” тощо. Вони або повністю друкувалися, або впліталися в канву його статей з різних проблем, однак домінувала національно-патріотична тематика.

Окремі книжкові видання Г.Дем’яна починають з’являтися в роки незалежності. 1991 р. побачила світ книжка “Таланти Бойківщини”²⁵, до якої ввійшли науково-популярні нариси про вихідців з цього краю. Природно, що тут насамперед ідеться про найвидатнішого сина Бойківщини Івана Франка (“Бойківські плаї Івана Франка”) та про інших письменників – Луку Данкевича, Федора Заревича, Богдана Кирчіва, Павла Кирчіва, Марію Устиянович-Бобикевич, Ірину Левинську, Володимира Матііва, Ярослава Сачка. Автор присвятив сторінки діячам музичного, образотворчого і театального мистецтва (Степан Шепедій, Омелян Бачинський, Іван Слав’як, Тирс Венгринович, Михайло Белень), вченим, громадсько-культурним і суспільно-політичним діячам (Августин Волошин, Михайло Скорик, Роман Кирчів, Михайло Глушко, Сидір Кіраль, Степан Павлюк, Омелян Пріцак, Степан Злупко) та майстрам народної творчості, які походять з Бойківщини (Михайло Бумба, Богдан Дем’ян, Микола Рініло). Зрозуміло, у книзі представлена лише невелика частина бойківських талантів. Автор має намір продовжити цю серію – подати до друку життєписи інших відомих людей –

Упоряд. С.Мишанич.– Ужгород: Карпати, 1981.– С. 112-113, 119, 136-137, 231-234, 239, 323-325, 332-333.

¹²Балади: Кохання та дошлюбні взаємини / Упоряд. О.Дей та ін.– К.: Наук. Думка, 1987.– С. 230-231, 250-251.

¹³Балади: Родинно-побутові стосунки / Упоряд. О.Дей та ін.– К.: Наук. Думка, 1988.– С. 389-390.

¹⁴Ходили опришки: Збірник / Упоряд. І.Сенько. – Ужгород: Карпати, 1983.– С. 33, 43-44, 114-115, 162, 163, 217, 218.

¹⁵Народні оповідання / Упоряд. С.Мишанич.– К.: Наук. Думка, 1983.– С. 440-444.

¹⁶Легенди та перекази / Упоряд. А.Іоаніді.– К.: Наук. Думка, 1985.– С. 101, 106, 131, 133, 154, 205, 210, 247.

¹⁷Євшан-зілля: Легенди та перекази Поділля / Збір. та впоряд. П.Медведик.– Львів: Червона калина, 1992.– С. 56, 57.

¹⁸Лицарі волі / Упоряд. М.Дмитренко.– К., 1992.– С. 42, 162, 197, 199.

¹⁹Змієві вали / Упоряд. С.Мишанич.– К., 1992.– С. 6-8, 25-26, 34-44, 138-145.

²⁰Писана керниця: Топонімічні легенди та перекази українців Карпат / Зібрав та впоряд. В.Соکیل.– Львів: Ін-т народознавства, 1994 (Див. реєстр записів “Покажчик збирачів”).– С. 189.

²¹Історичні перекази українців / Збір. та опрацював В.Соکیل.– Львів: Вид-во М-Коць, 2003 (Див. реєстр записів “Покажчик збирачів”).– С. 281).

²²Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. та приміт. Г.Довженок.– К.: Наук. Думка, 1984.– С. 82-83, 96, 99-100, 108, 124, 157-158, 196, 203-206, 223, 285.

²³Дитячі пісні та речитативи / Упоряд. Г.Довженок та К.Луганська.– К.: Наук. Думка, 1991 (№ 93, 146, 207, 208 та ін.).

²⁴Літала сорока по зеленім гаю: Дитячі та молодіжні українські народні ігри / Упоряд. Г.Довженок.– К.: Молодь, 1990.– С. 19-20, 132-133.

²⁵Дем’ян Г. Таланти Бойківщини.– Львів: Каменяр, 1991.

і наших попередників, і сучасників, котрі своєю наполегливою творчою працею невтомно збагачують українську національну культуру й науку.

Григорій Дем'ян реалізував своє дисертаційне дослідження у монографічному варіанті, опублікувавши 1993 р. окремою книгою "Іван Вагилевич – історик і народознавець"²⁶. Тут він подав справді наукову біографію про цього великого цікавого вченого, увів у науковий обіг нові факти – уточнено дату смерті І.Вагилевича, примножено факти про родовід батьків тощо. Головний акцент поставлено на державницьких поглядах Івана Вагилевича, що підтверджує його активну національну позицію, якої дотримувався до кінця свого життя. Ця монографія стала етапною для Г.Дем'яна, оскільки розкрився повною мірою талант надзвичайно серйозного і глибокого історика-дослідника.

Для історії української фольклористики Г.Дем'ян прислужився своєю монографією "Українська фольклористика кінця XVIII – початку XIX ст."²⁷, яка вийшла друком 2004 р., хоча підготовлена значно раніше. Оцінюючи заслуги своїх попередників, автор справедливо виділив І.Франка як неперевершеного дослідника народнопісенних жанрів кін. XVIII – поч. XIX ст. Належно оцінено і внесок Михайла Возняка, Василя Щурата, Володимира Гнатюка, Філарета Колесси, Михайла Грушевського.

Послідовно й аргументовано характеризується у монографії вартість багатьох записів, розглядаються початки класифікації та систематизації пісенного матеріалу. На особливу увагу заслугове аналіз цікавої й важливої статті Дениса Зубрицького "Про співи звичайного люду" (1822 р.), яка, до речі, вважається першою працею у цій ділянці українського автора в Галичині і не втратила своєї актуальності й тепер. Фаховим рівнем відзначаються спостереження над осмисленням фольклорних явищ таких відомих дослідників, як Зоріан Доленга-Ходаковський, Вацлав Залеський, Лукаш Голембійовський, Йосип Лозинський. Викликають інтерес інтерпретації менш ві-

домого польського дослідника Людвіка Пйонткевича. Г.Дем'ян не випустив з поля зору жанрово-тематичного наповнення збірок названого періоду, зазначивши, що насамперед тут представлена обрядова поезія як один з найвідоміших пластів нашої культури. Для висвітлення теми монографії автор застосував метод діахронного аналізу, що дозволило йому простежити еволюцію окремих фольклорних жанрів.

Варто підкреслити, що розглядаючи розвиток фольклористики в Галичині, автор не замикається в рамках цієї частини України, а навпаки, постійно наголошує про спільну основу народно-поетичних творів для галичан, закарпатців, буковинців, волинян і взагалі всіх українців. Незаперечним є висновок Г.Дем'яна, що без надбань кін. XVIII – поч. XIX ст. в Галичині не змогла б стати такою впевненою і багатогранною діяльністю "Руської трійці" та її наступників – поетів і прозаїків XIX-XX ст.

Книжка доповнюється іменним і географічним покажчиками, портретними світлинами найвизначніших дослідників зазначеного періоду, ілюстраціями окремих сторінок рукописів, "Богогласника" (1791 р.) тощо. Монографія, без сумніву, – істотний внесок в історію української фольклористики.

Г.Дем'ян – співупорядник збірки "Народні пісні в записах Григорія Ількевича"²⁸, яку складають уснопоетичні твори, що записав один із зачинателів фольклористики на західноукраїнських землях, член "Руської трійці" Г.Ількевич. Треба зазначити, що вчений підготував і опублікував творчу спадщину української письменниці, однієї з учениць Івана Франка, педагога кін. XIX – першої пол. XX ст. Євгенії Бохенської (1867-1944)²⁹. Заслуга Г.Дем'яна ще й у тому, що він відшукав і зібрав важливі біографічні відомості (тривалий час невідомими були навіть дата і місце народження та смерті Є.Бохенської). До видання ввійшли новели, оповідання, образки, цікаві спогади про художника, поета і драматурга Корнила Устияновича, листи до

²⁶ Дем'ян Г. Іван Вагилевич – історик і народознавець. – К.: Наук. Думка, 1993.

²⁷ Дем'ян Г. Українська фольклористика в Галичині кінця XVIII – початку XIX ст. – Львів, 2004.

²⁸ Народні пісні в записах Григорія Ількевича / Упор., приміт. Г.Дем'яна, Р.Кирчіва. – Львів: Каменяр, 2003.

²⁹ Євгенія Бохенська. Твори / Вступ. ст., атрибуція творів, упоряд., приміт. Г.Дем'яна. – Львів: Каменяр, 2002.

І.Франка, В.Стефаніка, В.Гнатюка, М.Деркач та інші.

У Києві 2000 р. побачила світ книжка “Бандерівці”³⁰, в якій подається тридцять життєписів незламних українських націоналістів від рядового стрільця Миколи Жолобовича (“Граба”) до першого командира УПА Дмитра Клячківського (“Клима Савура”). Відзначимо, це досить важлива сторінка у справі національної культури, адже, на правду, честю нашої нації має бути опрацювання бодай коротких біографічних довідок про всіх полеглих за незалежність України. Прийдешні покоління українців повинні знати, якою ціною здобувалася воля. Показавши все це, зазначає Г.Дем’ян, допоможемо й світові зрозуміти істинні прагнення наших самостійників, які ціною власного життя доводили світові, що для них воля і добро Батьківщини були повсякденним мірилом буття. Саме тому вони стали її гордістю і славою, благородним прикладом для нащадків на прийдешні тисячоліття. Скажімо, з цікавістю для себе відкриваємо життєпис Євгена Полотнюка – “Ойгена”, чоловіка Ірини Вільде, який також був самовідданим борцем за державну незалежність України, один із зачинателів повстанського руху в Прикарпатті. Усього 37 років прожив, але свідоме життя присвятив боротьбі за волю. Та, зрештою, переглядаючи книжку, яка ілюстрована портретами героїв, бачимо здебільшого молоді усміхнені, щасливі обличчя. Їм, повстанцям, тоді було ледве за 20, зрідка кому за 30. Тому особливо потрібне таке видання для молоді, адже це книжка про їхніх ровесників, на героїчних прикладах яких має виховуватися наша молодь.

Учений приділяє увагу не лише коротким життєписам учасників повстанського руху. З-під його пера виходять розширені нариси з фрагментами фольклору, спогадами, документами, які переростають в окремі дослідження. Так, чимало часу знадобилося, щоб зібрати матеріали про генерала УПА Олексу Гасина – “Лицаря”, захоплюючі розповіді про якого Г.Дем’ян чув ще в свої шкільні роки (1936-1945). І хоча намір написати виник майже на початку наукової праці, здійснився не-давно. Об’ємне видання “Генерал УПА Олекса

Гасин – “Лицар” (648 с.)³¹ виконане на основі достовірних джерел та літератури, більшість з яких уперше введені в науковий обіг. Дослідження охоплює період від дитячих та юнацьких літ повстанця до обставин і місця героїчної смерті, а також вшанування пам’яті Гасина. Назвемо хоча б кілька розділів книги: “Праця в товариствах “Сокіл”, “Просвіта”, “У польських тюрмах і таборі Березі Картузькій”, “Особиста дружба і співпраця зі Степаном Бандерою, “Добір і вишколювання кадрів УПА”, “Гестапівський арешт і визволення з Дрогобицьких Бригідок”, “На чолі ГВШ УПА”, “Доля дружини і дітей”. Фольклористів зацікавлять, крім того, народні оповідання, перекази, пісні, пов’язані з іменем “Лицаря”.

Різнобічно пізнати як основного героя, так і багатьох його сподвижників допоможуть цінні документи й матеріали, подані в додатках. Відзначимо велику вагомість цих фактів, які дотепер залишалися невідомими. Саме завдяки авторові книжки, якому вдалося записати чимало спогадів, свідчень родини, знайомих генерала, відшукати в різних архівах унікальні матеріали, дослідження вийшло справді-таки оригінальне, унікальне. Можна з упевненістю заявити, що книжка є прекрасним духовним пам’ятником незламному борцеві за Україну.

Велику трудомістку роботу провів Г.Дем’ян, підготувавши “Повстанський мартиролог Сколівщини”³², що складає 423 сторінки. Шляхом скрупульозного дослідження встановлено 2094 особи, подано анотовані життєписи полеглих за волю України, вихідців із бойківського краю, а також 419 невідомих з-поза меж цього району. Своєрідну сторінку в студіюванні героїки націоналістичного руху вписав учений добротною розвідкою “Гуцульщина у визвольній боротьбі ОУН-УПА”³³.

Історично так склалося, що фольклор ХХ ст. залишився поза увагою як збирачів, так і дослід-

³¹Дем’ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – “Лицар”.- Львів, 2003.

³²Дем’ян Г. Повстанський мартиролог Сколівщини // Сколівщина.- Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1996.- С. 302-725.

³³Дем’ян Г. Гуцульщина у визвольній боротьбі ОУН і УПА. Нарис історії та фольклористики // Історія Гуцульщини.- Львів: Логос, 2000.- Т. 5.- С. 274-434.

³⁰Дем’ян Г. Бандерівці.- К.: ТОВ Українська Видавнича Спілка, 2000.- Кн. 1.

ників. Нині цілком очевидні й зрозумілі причини такого стану: радянська тоталітарна система руйнувала, нищила фізично й духовно все національне. Але найживучішим нервом національного організму виявилася пісня, в тому числі й повстанська. Саме їй присвятив свою монографію Г.Дем'ян "Українські повстанські пісні 1940-2000 років (історико-фольклористичне дослідження)"³⁴. Між тим, це перша в українській народознавчій науці праця з названої проблематики, до того ж такого обширного формату. Автор здійснив скрупульозний огляд джерел та літератури, які попередньо апробував окремими історіографічними статтями.

Хотілося б підкреслити, що сильною стороною дослідження Г.Дем'яна є з'ясування історичної основи повстанського фольклору (розділ II). Він говорить не тільки про історичну особу чи подію, яка лягла в основу тієї чи іншої пісні, а й розгортає історичне тло аж до деталей. Правду кажучи, історію повстанського руху можна надійно і впевнено вивчати за пісненими рядками. Хоча третій розділ заявлений "Художнє втілення реальних подій та образів...", він продовжує лінію історизму.

Суттєво з фольклористичної позиції викладений матеріал про тюремні пісні. Автор заглиблюється у витoki пісень, простежує їх динаміку. Іншими словами, він бачить явище не тільки на горизонталі, а й по вертикалі. Дослідник зробив вдалу спробу виявити домінуючі функції пісень, спільні й специфічні риси всього аналізованого фольклорного масиву. А виписано це на багатющому фактографічному матеріалі. Цінну інформацію в книжці Г.Дем'яна можна швидко відшукати за доданими покажчиками прізвищ, псевдонімів, географічних назв, алфавітним порядком використаних пісень. Монографію увиразнюють доволі рідкісні фотографії.

Українська повстанська пісня, за словами вченого, – феноменальний духовний скарб нації, який послідовно і впевнено продовжує збагачуватися й удосконалюватися. Великий його досвід у цій галузі сприяє співпраці з музикознавцями з метою вкладання пісенних збірників для дитя-

чих, шкільних і студентських хорів, працівників культури, усіх, кому не байдуже надбання української патріотичної пісенності. Таким виданням стала збірка "Пісні українських повстанців 1940-1960 років", обробку та аранжування мелодій до якої зробив львівський музиколог Юрій Антків, а співупорядник, автор передмови і приміток Г.Дем'ян³⁵.

Національно-патріотична тематика стала панівною у діяльності Григорія Дем'яна. Він організував низку наукових та науково-практичних конференцій: "Повстанський рух на Бойківщині в 1940-1960-х роках" (Львів, жовтень, 1993), "Повстанська боротьба ОУН і УПА на Бойківщині в 1930-1960-х роках" (Турка, 12 вересня 1997), "Маловідомі сторінки життя, діяльності та теоретичної спадщини Степана Бандери" (до 90-річчя Провідника ОУН) (Львів, 28 листопада 1998), "Сім історичних десятиріч ОУН 1929-1999" (Львів, 20 січня 1999), "Братня взаємодія Буковини, Волині, Галичини й Закарпаття в 1938-1939 роках" (6 березня 1999), "Невивчені питання історії УГВР" (Львів, 17 липня 1999). Дослідник підготував нариси, статті про учасників визвольних змагань 1940-1960-их рр., але чи не найбільше його цікавить постать Степана Бандери, якому присвятив чимало публікацій, передусім "Всеукраїнська і світова велич Степана Бандери"³⁶, "Степан Бандера, його життя і діяльність (Вибрані матеріали до бібліографії)"³⁷, "Головний ідейно-політичний і організаційний натхненник творення і боротьби УПА"³⁸. Ці та інші матеріали знадобились для підготовки наукової бібліографії Степана Бандери, про створення якої була прийнята спеціальна ухвала конференції від 28 листопада 1998 р.

Науково-пізнавальне і політично-виховне значення для українців має об'ємний збірник про

³⁵Пісні українських повстанців 1940-1960 років. – Львів, 2002.

³⁶Дем'ян Г. Всеукраїнська і світова велич Степана Бандери // Народознавчі Зошити. – 1999. – № 1. – С. 4-10.

³⁷Дем'ян Г. Степан Бандера, його життя і діяльність (Вибрані матеріали до бібліографії) // Народознавчі Зошити. – 1999. – № 1. – С. 104-111.

³⁸Дем'ян Г. Головний ідейно-політичний і організаційний натхненник творення і боротьби УПА // Визвольний шлях. – 1999. – Кн. 3. – С. 301-305.

³⁴Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940-2000 років (історико-фольклористичне дослідження). – Львів, 2003.

С.Бандеру у фольклорі під назвою “Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах”³⁹. До нього включено вперше зібрані матеріали, які аргументовано і переконливо розкривають ставлення співвітчизників до видатного Провідника ОУН Степана Бандери. На яскравих конкретних прикладах показано всеукраїнську і світову його велич, висвітлено долі членів родини неперевершеного керівника і теоретика Української національної революції. Книга містить значну частину досі не відомих фактів, проілюстрована десятками документальних світлин та репродукціями творів мистецтв.

У концептуальному відношенні книжка ретельно осмислена і визріла. Матеріали до неї автор збирав цілеспрямовано, оголосивши публічно в пресі звернення до всіх, хто знає про цю неординарну постать. Багато людей відгукнулось, але без наполегливості, справді таки титанічної праці самого упорядника книжка, звичайно, могла і не появитись. Незважаючи на свій уже немолодий вік, він багато подорожував, насамперед тими місцями, які пов’язувались з іменем українського Провідника.

Науковий доробок Г.Дем’яна з повстанської тематики став величним пам’ятником духовному Провідникові української нації, а упорядник виконав свій патріотичний обов’язок перед Україною, задля якої живе, невтомно працює і піднімається крутосхилами до верхів’я своєї Маківки.

Близько сорока років старанно збирав Г.Дем’ян матеріали про своє рідне село Грабовець під Маківкою із надією опублікувати дослідження. І в 2007 р. це стало реальністю: вийшла у світ монографія “Грабовець (Історико-народознавче дослідження)”⁴⁰. Вона написана на основі документальних джерел, які дали можливість простежити виникнення і розвиток цього бойківського села. Автор розглядає різні історичні етапи від заснування до другого періоду російсько-більшовицького поневолення. Для більш повного і різнобічного представлення, крім

історико-етнографічної характеристики, дослідник подав фольклор та мікротопоніми Грабівця. З основних джерел та літератури видно, що Г.Дем’ян їх добротню представив, надто ж про таке невелике село. Треба додати, що книга щедро проілюстрована світлинами самого автора.

Усе своє свідоме життя Григорій Дем’ян намагався працювати на користь Україні. Його творчий портрет не буде повно розкритий, якщо не згадати громадсько-політичну діяльність, яка досягла свого злету під час депутатства у Верховній Раді України впродовж 1994-98 рр. На цю почесну місію до столиці України його висунув Конгрес Українських Націоналістів, а земляки з бойківського краю підтримали, оскільки добре знали його насамперед як чесного громадянина, доброго педагога, науковця і чи не найбільше відомого тут записувача фольклору, котрий побував майже в кожному селі цього краю.

Зазначимо зразу, що питання, які порушував Г.Дем’ян у своїх виступах, залишаються актуальними сьогодні. Його цікавили найрізноманітніші проблеми суспільно-політичного життя українців. Особливо хвилювали Г.Дем’яна як науковця, патріота і громадянина: 1) мовно-видавнича справа; 2) визнання національно-визвольної боротьби та її героїв; 3) надання статусу “гірський” місцевостям Сколівського, Старосамбірського і Турківського р-нів Львівської обл. За час його депутатської роботи остаточно вдалося з’ясувати хіба що останнє – жителі зазначеної місцевості одержали статус гірського, і в цьому безперечно заслуга їхнього земляка Григорія Дем’яна. Щодо двох перших – і донині віз там. А якби тоді прислухалися до його виступів, очевидно, тепер було б значно менше невирішених справ. Щоб не бути голослівними, наведемо кілька цитат з виступів Григорія Дем’яна: 1. “Діяльність учених НАН України має бути спрямована на утвердження незалежності та ліквідацію наслідків багатовікового колоніального поневолення. Свої можливості Академія наук не виконує. Особливо прикра ситуація у мовно-видавничій справі, де продовжується стара практика”⁴¹. 2. Про антиукраїнсь-

³⁹Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах / Записи та упорядкування Григорія Дем’яна. – Львів, 2006. – 568 с.

⁴⁰Дем’ян Г. Грабовець (Історико-народознавче дослідження). – Львів, 2007. – 384 с.

⁴¹Перша сесія Верховної Ради України // Бюлетень № 32. – 1994. – Видання Верховної Ради України. – С. 23-24.

ке телебачення. “Чим більше представників лівих займається питаннями українського телебачення, тим менше там чути українську мову, тим більше там усяких “звездочек”. Майже постійно дивовижно незрозуміла антиестетична, антиісторична, взагалі якась безглузда какофонія. Чи відповідні комітети Верховної Ради створюються для того, щоб телебачення стало повністю зросійщеним і антиукраїнським?”⁴².

3. У зв'язку з тим, що частина наших урядовців і депутатів уперто й послідовно не хоче виконувати статтю 10 Конституції України, я хотів би вам поставити запитання: Чи приємно вам буде, коли мої питання звучатимуть мовою однієї з іноземних держав. Sagen mir, bitte, wann werden Sie ukrainisch sprechen⁴³?

Ви чули, як я поставив запитання вашому попередникові-доповідачу німецькою мовою. Тепер ставлю питання так: “niech pan bedzie laskawy powiedziec mnie, dla czego on nie chce mowic po ukraïnsky?”⁴⁴.

Звичайно, можна продовжити цей перелік. Подібні проблеми він порушував і в своїх виступах у пресі, на телебаченні, радіо. Як народний депутат Верховної Ради України другого демократичного скликання Григорій Дем'ян вимагав припинення правової, матеріальної, моральної і політичної дискримінації учасників боротьби ОУН і УПА, їхніх дітей та онуків, брав активну участь у роботі відповідної комісії, підготував текст “Наукового висновку про боротьбу УПА в 1940-1950-х роках”, який підписали близько двох сотень відомих науковців, політичних і громадських діячів, депутатів з різних регіонів України. Цей висновок, наголошував Г.Дем'ян, стверджує, що боротьба ОУН-УПА мала справедливий національно-визвольний характер. Він категорично заперечував співпрацю українських повстанців з гітлерівцями: “Не треба також перекручувати рішення Нюрнберзького процесу, в яких серед звинувачень німецького нацизму насправді

є й те, що гітлерівці придушували націоналістичний рух ОУН і УПА”⁴⁵.

Григорій Дем'ян – один з небагатьох, хто відгукується на упереджені псевдодослідження, різного типу фальсифікації в науці, літературі та кіно: “Незнання чи тенденція” (кінофільм “Кров людська”, 1994), “Недопечений хлібець” (Олександр Шимчишин. УПА в хронології, 1994), “До правди ще далеко” (кінофільм “Страчені світанки”, 1996), “Безсила лють воєнних злочинців” (1997), “Компіляторська неофальсифікація та її апологети” (1997), “Примітивізм і підступність “Соборности” В.Цветкова” (1997), “Українофобський злочин під виглядом конференції” (1997), “Чи є Степан Бандера у фільмі Луканова?” (1999).

Яку роботу не виконував би Г.Дем'ян, вона завжди відзначається фаховістю, високим науковим рівнем, а ще безмежною любов'ю та вболіванням за долю України, її мову, культуру, історію. Високий професіоналізм і багаторічна сумлінна праця на ниві українського народознавства та продуктивна діяльність у Конгресі українських націоналістів була високо оцінена громадськістю. Він став першим лауреатом редакційної премії ім. Олени Степанівни (1991) газети “Бойківська Думка”, яка виходить на його рідній Сколівщині (до речі, він був ініціатором цієї назви газети). 1992 р. Григорієві Васильовичу вручено премію фонду духовного відродження ім. А.Шептицького, пам'ятну медаль НАН України до 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського. Його нагороджено Грамотою за заслуги в національно-визвольній боротьбі в утвердженні та розбудові української держави та з нагоди 100-річчя з Дня народження головного Провідника ОУН Степана Бандери (2009). Для нього це найвища відзнака у 80-річчя з Дня народження та 50-річчя наукової діяльності. Науці він присвятив усе своє життя. Це відзначила у вітальному адресі Президія Наукового товариства ім. Шевченка, дійсним членом якого є з 1992 р. Проте Григорій Дем'ян працював, працює і далі продовжує трудитись не для слави, а для людей, для блага України...

⁴²Восьма сесія Верховної Ради України // Бюлетень № 34.– 1997.– С. 71.

⁴³Сьома сесія Верховної Ради України // Бюлетень № 45.– 1997.– С. 62-63.

⁴⁴Сьома сесія Верховної Ради України // Бюлетень № 17.– Част. I.– 1997.– С. 24.

⁴⁵Шоста сесія Верховної Ради України // Бюлетень № 8 [за 13 вересня 1996 р.].– Видання Верховної Ради України, 1996.– С. 92-94.